

LIETUVOS VAIKŲ NAUDOJIMOSI INTERNETU 2010 IR 2018 METAIS YPATUMŲ PALYGINIMAS*

Neringa Grigutytė

Socialinių mokslų daktarė docentė
Vilniaus universiteto
Psichologijos institutas
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
Tel. + 370 5 266 7605
El. paštas: neringa.grigutyte@fsf.vu.lt

Saulė Raižienė

Socialinių mokslų daktarė profesorė
Vilniaus universiteto
Psichologijos institutas
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
Tel. + 370 5 266 7605
El. paštas: saule.raiziene@fsf.vu.lt

Vilmantė Pakalniškienė

Socialinių mokslų daktarė docentė
Vilniaus universiteto
Psichologijos institutas
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
Tel. + 370 5 266 7605
El. paštas: vilmante.pakalniskiene@fsf.vu.lt

Robertas Povilaitis

Socialinių mokslų daktaras lektorius
Vilniaus universiteto
Psichologijos institutas
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
Tel. + 370 5 266 7605
El. paštas: robertas.povilaitis@fsf.vu.lt

Interneto pasiekiamumas ir interneto paslaugų prieinamumas Lietuvoje ir kitose šalyse nuolat didėja. Vaikai ir paaugliai naudotis internetu gali nuolat ir būdami bet kurioje vietoje, o tai susiję su didesne galimybe patirti tam tikras grėsmes. 2010 m. atliktame tyrime „ES vaikai internete II“ buvo nustatyta, kad Lietuvos vaikams trūksta saugaus naudojimosi internetu įgūdžių, o tėvams – žinių bei gebėjimų užtikrinti saugų vaikų naudojimąsi internetu. Kyla klausimas, ar, pasikeitus technologijoms, jų spartai, keičiasi vaikų veikla internete ir jos dažnumas; kaip kinta vaikų patiriamos grėsmės, rizikos supratimas ir tėvų įsitraukimas užtikrinant saugų savo vaikų naudojimąsi internetu pasikeitus laikams. Tyrimo metu 2018 m. apklausta 1 012 vaikų nuo 9 iki 17 metų ir vienas iš jų tėvų. Šie duomenys palyginti su 2010 m. apklausos rezultatais, kai buvo apklausti 1 004 internetu besinaudojantys 9–16 metų vaikai ir vienas iš jų tėvų. Rezultatai atskleidė, kad 2018 m. vaikai ir jų tėvai praleidžia daugiau laiko internete. Vaikai prie interneto jungiasi įvairesniais įrenginiais ir naudoja internetą įvairioms veikloms atlikti, dažniau naudojami socialiniai tinklais. 2018 m. vaikai mažiau dalijasi savo asmenine informacija, mažiau bendrauja su nepažįstamais asmenimis, tačiau yra dažniau užgauliojami, turi didesnę priėjimą prie seksualinio turinio informacijos, palyginti su 2010 m. Šiais metais tėvai rečiau būna su vaiku viename kambarielyje šiam naudojančiame internetu, tačiau dažniau kalba su vaikais, skatina juos savarankiškai tyrinėti ir stebi vaikų veiklą internete.

Pagrindiniai žodžiai: internetas, grėsmės, medijų raštingumas, vaikai, tėvai.

* Tyrimą finansuoja Lietuvos mokslo taryba (sutartis Nr. S-MIP-17-1).

Vaikai ir paaugliai beveik kasdien naudojami internetu, bėgant laikui labai pakito vaikų medijų raštingumas. Interneto prieinamumas kiekvienoje šalyje didėja, interneto vartotojų amžius vis jaunėja, o vaikai vis daugiau laiko praleidžia internete. Lietuva yra viena iš šalių, tiek Europoje, tiek pasaulyje pirmaujančių pagal interneto greitį: 2017 m. Lietuva buvo tituluota pasauline lydere pagal viešojo bevielio interneto ryšio (angl. *Wi-Fi*) spartą (Hazanchuk, 2017), o 2018 m. užėmė 17 vietą iš 200 pasaulio valstybių pagal interneto spartą (Cable, 2018). Remiantis statistikos duomenimis (Statistikos portalas, 2018), Lietuva Europos Sąjungos (ES) kontekste užima aukštąs pozicijas pagal sparčiojo plačiajuosčio ryšio abonentų dalį: interneto prieigą turi 75 % visų namų ūkių, o sparčiojo plačiajuosčio ryšio paslaugų paklausa beveik du kartus viršija ES vidurkį ir kasmet didėja (DESI, 2018). Vaikai Lietuvoje turi galimybę prieiti prie itin spartaus interneto, kuriuo naudodamiesi be ribojimų gali atlikti pačias įvairiausias veiklas.

Sparti interneto paslaugų plėtra, jaunų asmenų dažnai neribotas prieinamumas prie interneto ir nuolat didėjantis naudojimas internetu atskleidžia grėsmes, kurios pirmiausia kyla vaikams, ypač aktyviai besinaudojantiems interneto paslaugomis. Europos kontekste Lietuva yra priskiriama prie didelio naudojimosi internetu ir aukšto grėsmės lygio šalių (Haddon & Livingstone, 2012). Pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje vaikų patiriamas grėsmes naudojantis internetu tyrinėję mokslininkai nustatė, kad potencialios grėsmės dažniausiai susijusios su nepageidaujamu skverbimusi į internetu besinaudojančio vaiko emocinę sritį, psichinę bei fizinę sveikatą ir kom-

piuterio saugumą (Ruškus, Žvirdauskas, Kačenauskaitė ir Žvirdauskienė, 2009). Panašios tendencijos matyti ir kitose spartaus interneto šalyse. Vaikų elgesys internetinėje erdvėje atliekant įvairias veiklas tampa vis rizikingesnis, t. y. potencialiai pavojingas ir keliantis grėsmę interneto vartotojui (Jokubaitė, 2014), nes naudojimas internetu skatina tokią rizikingą elgesį kaip bendravimas su nepažįstamais asmenimis, asmeninės informacijos pateikimas, virtualus priekabiavimas ir patyčios, netinkamų / nepriimtinių tinklalapių naršymas (Paluckaitė ir Žardeckaitė-Matulaitienė, 2015). Vaikai ir paaugliai tokios veiklos dažnai net nevadina rizikinga, nesuvokia galimų jos keliamų pavojų. Nustatyta, kad daugiau nei pusė vaikų, kurie naudojami internetu, tai darydami yra patyrę neigiamų išgyvenimų (Life online, 2017), gana didelis skaičius vaikų dalyvauja elektroninėse patyčiose (Gedutienė, Šimulionienė, Čepienė ir Rugevičius, 2012). Manoma, kad elektroninėmis patyčiomis padaroma emocinė žala gali būti didesnė nei realiame gyvenime vykstančių patyčių, nes bendravimas internetu vyksta 24 val. per parą, patyčios plinta greitai ir nevaldomai (Ruškus, Žvirdauskas ir Kačenauskaitė, 2010; Mažionienė, Povilaitis ir Suchodolska, 2012). Elektroninės patyčios nėra vienintelė patiriama grėsmė – vaikai gali gauti klaidinančios informacijos, seksualinio turinio žinučių, būti prašomi pasidalyti savo asmenine informacija ir pan. Tyrimo „ES vaikai internete II“, atlikto 2010 m. 25-iose Europos šalyse, rezultatai rodo, kad, nors grėsmės per internetą nebūtinai patiriamos kaip trikdančios ar žalingos, susidūrimas su rizikomis dažnėja didėjant amžiui: 14 % 9–10 metų vaikų yra susidūrę su viena ar daugiau rizikų, 11–12

metų vaikų grupėje tas skaičius siekia 33 %, 13–14 metų grupėje – 49 % ir 15–16 metų grupėje – 63 % (Livingstone, Haddon, Görzig, & Ólafsson, 2011 a). Šie duomenys rodo, kad vaikai patiria nemažai grėsmių. Kyla klausimas, ar Lietuvoje, kuri pasaulyje išsiskiria interneto sparta, vaikų patiriamos grėsmės, pasikeitus naudojimosi internetu galimybėms, padidėjo, ar vaikų ir tėvų supratimas apie grėsmes internete skiriasi nuo to, koks buvo prieš aštuonerius metus.

Tyrimais nustatyta, kad dauguma vaikų mano turį pakankamai žinių ir gebėjimų, kad galėtų save apsaugoti internete (Žibėnienė ir Brasiienė, 2013; Life online, 2017). Tačiau to nepakanka, nes vaikams, ypač jaunesniems, stinga įgūdžių ir realaus grėsmių pavojaus suvokimo naudojantis internetu (Livingstone et al., 2011 a; Ruškus ir kt., 2009; Žibėnienė ir Brasiienė, 2013). Remdamasi tyrimų rezultatais ir siekdama užtikrinti geresnį internetą vaikams, Europos Komisija interneto saugumą išskyrė kaip vieną savo pastarojo dešimtmečio prioritetų (Europos strategija dėl vaikams geresnio interneto, 2012). Lietuvoje nuo 2012 m. išplėsta programos „Saugesnis internetas“ veikla, aktyviai vykdomos švietėjiškos kampanijos, veikia *Saugesnio interneto informavimo centras* (<http://www.ite.smm.lt>) ir *Saugesnio interneto informavimo / mokymo centras* (<http://www.langasiateiti.lt>), taip pat *Saugesnio interneto pagalbos linija* (<http://www.vaikulinja.lt>) ir *Saugesnio interneto karštoji linija* (<http://www.rrt.lt>). Prie draugiškesnio interneto sklaidos prisideda telekomunikacijų bendrovės, kompiuterinės įrangos gamintojai, visuomenės informavimo priemonės, organizuojami mokymai tėvams ir mokytojams, kaip užtikrinti saugų vaikų naudojimąsi

internetu – jų vaidmuo padedant vaikams atpažinti grėsmes elektroninėje erdvėje yra nekvestionuojamas.

Internetas, jei juo vaikai naudojasi be suaugusiųjų priežiūros, gali sukelti nemažai pavojų. Lietuvos vaikai priskiriami prie „neapsaugotų naudotojų“, kurie greitai pasinaudoja interneto nauda, tačiau be juntamos tėvų paramos ar jų įsikišimo (Helsper, Kalmus, Hasebrink, Sagvari, & Haan, 2013). Duomenys apie tėvų dalyvavimą vaikams naudojantis internetu – prieštaringi. 2010 m. apklausoje buvo nustatyta, kad 46 % Lietuvos tėvų būna pasyvūs ir nesikiša į vaikų veiklą internete (Livingstone et al., 2011 a). Klausimas, ar kas pasikeitė nuo to laiko. 2017 m. beveik 40 % tėvų nurodė apie internete slypinčias grėsmes kalbantys nuolat, 55 % – kartais ir daugiau nei du trečdaliai apklaustų tėvų naudojo bent vieną saugumo internete priemonę – tėvų kontrolės programą, filtravimo priemones nepageidaujamos interneto svetainėms blokuoti, riboja naudojimosi internetu laiką ir kt. (Life online, 2017). 2016 m. tyrime teigiama, kad dauguma tėvų mano, jog internetas gali daryti neigiamą poveikį jų vaikams, tačiau 88 % nepilnamečių naudoja internetu be suaugusiųjų priežiūros (Olšauskė ir Valicikienė, 2016). Apklausos taip pat atskleidžia, kad trečdalis tėvų nežino, kaip mokyti vaiką saugiai naršyti internete, norėtų, kad tuo užsiimtų mokytojai, o įvairių priemonių padėti vaikui saugiai naudotis internetu dažniau imasi tie tėvai, kurių vaikai yra susidūrę su grėsmėmis internete (Spinter, 2016). Šiuo straipsniu siekiama nustatyti, kaip, tobulėjant informacinėms technologijoms ir didėjant interneto prieinamumui, skiriasi vaikų medijų raštingumas, ypač vaikų patiriamos grėsmės ir tėvų įsitraukimas, užtikrinant

saugų savo vaikų naudojimąsi internetu, palyginus 2010 ir 2018 m. vaikų ir vieno iš jų tėvų apklausos duomenis.

Metodika

Tyrimo dalyviai. Tyrime lygintos dvi skirtingos kohortos. 2018 m. vasarį–birželį apklausta 1 012 vaikų nuo 9 iki 17 metų ir vienas iš jų tėvų. Tyrime dalyvavo 526 berniukai ir 486 mergaitės; apklaustos 624 mamos (amžiaus vidurkis 41,72 m.) ir 388 tėčiai (amžiaus vidurkis 42,45 m.) iš skirtingų Lietuvos vietovių. Tyrimo dalyvių imtys sudarytos pagal vaikų amžiaus Lietuvos populiacijos struktūrą, atsižvelgiant į vaikų lytį ir gyvenamąją vietą. Šie duomenys palyginti su rezultatais 2010 m. kohortos, kai buvo apklausti 1 004 vaikai nuo 9 iki 16 metų ir vienas iš jų tėvų: 524 berniukai ir 480 mergaičių; apklaustos 802 mamos (amžiaus vidurkis 39,62 m.) ir 202 tėčiai (amžiaus vidurkis 39,55 m.).

Tyrimo priemonės ir eiga. Tyrimo metu naudota „ES vaikai internete“ 2010 ir 2018 m. parengta metodologija, laikantis griežtų tinklo „ES vaikai internete“ standartų (Livingstone, Haddon, Görzig, & Ólafsson, 2011 b). Parengtos anketos trijų grupių tyrimo dalyviams: jaunesniems vaikams – nuo 9 iki 12 metų, vyresniems vaikams – nuo 13 metų, ir tėvams. Anketose vaikams buvo pateikiami klausimai apie: vaikų praleidžiamą internete laiką darbo ir poilsio dienomis; naudojimąsi mobiliaisiais telefonais, kompiuteriais, planšetėmis; veiklų, atliekamų internetu, dažnumą; naudojimąsi „Facebooku“; nerimą keliančios informacijos matymą; su rizika siejamų veiklų atlikimą, pavyzdžiui, asmeninės informacijos siuntimą; rizikingų veiklų patyrimą, pavyzdžiui,

seksualinio turinio žinučių gavimą; elgesį, kai kas nors kelia nerimą internete. Tėvams buvo pateikti klausimai apie naudojimąsi internetu; elgesį, kai vaikams naudojantis internetu iškyla sunkumų; tėvų žinias apie vaikų patirtį internete ir tėvų naudojamus kontrolės būdus. Klausimai nagrinėti atskirai, nejungiami į platesnius konstruktus.

2018 m. apklausą atliko rinkos ir viešosios nuomonės tyrimų bendrovė UAB „Spinter tyrimai“. Tyrimo dalyviai buvo kviečiami dalyvauti tyrime ir apklausiami namuose, tuo pačiu metu du tyrėjai apklausė vaiką ir vieną iš tėvų skirtingose patalpose. Apklausas vykdė tyrimų bendrovių apmokytieji tyrėjai, buvo gautas Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Psichologinių tyrimų etikos komiteto leidimas vykdyti tyrimą, tėvų sutikimai dalyvauti tyrime.

Tyrimo duomenų apdorojimas. Tyrimu gautų duomenų analizė atlikta SPSS 22 statistiniu paketu. Normalųjį pasiskirstymą atitinkantiems dviejų skirtingais metais vertintų vaikų kohortų duomenims lyginti buvo taikytas Stjudento t testas. Kategorinių kintamųjų tarpusavio skirtumai buvo vertinti taikant chi kvadrato kriterijų. Rezultatų analizė atlikta suskirsčius vaikus į dvi amžiaus grupes: jaunesnių vaikų (9–12 m.) ir vyresnių vaikų (13–17 m.).

Tyrimo rezultatai

Tiek 2010, tiek 2018 m. tyrimo metu vaikų buvo klausama, kiek laiko jie praleidžia internete dienomis, kai eina į mokyklą, ir dienomis, kai neina į mokyklą. Rezultatai, pateikti 1-oje lentelėje, rodo, kad 2018 m. tiek jaunesni, tiek vyresni vaikai praleidžia daugiau laiko internete (vidutiniškai viena valanda daugiau) negu 2010 m.

1 lentelė. Laiko, jaunesnių ir vyresnių vaikų praleisto internete, vidurkių palyginimas

Laikas internete	Jaunesni vaikai (9–12 m.)				Vyresni vaikai (13–17 m.)			
	2018 M (SD)	2010 M (SD)	t	p	2018 M (SD)	2010 M (SD)	t	p
Dienomis, kai einama į mokyklą	3,76 (1,50)	3,29 (1,22)	5,41	< 0,001	4,92 (1,49)	3,91 (1,35)	11,18	< 0,001
Dienomis, kai neinama į mokyklą	4,85 (1,61)	4,06 (1,58)	7,52	< 0,001	5,88 (1,37)	4,92 (1,71)	9,83	< 0,001

Pastaba. M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Buvo vertinta, kokiais įrenginiais vaikai naudojami internetu ir kaip dažnai jie tai daro (lyginti 2010 ir 2018 m. duomenys). 2-os lentelės rezultatai rodo, kad tiek vyresni, tiek jaunesni vaikai 2018 m. dažniau naudojami mobiliaisiais / išmaniaisiais telefonais, planšetėmis ir kitais įrenginiais nei 2010 m. apklausti vaikai. Vienais ir kitais metais tirtų jaunesnių vaikų naudojimas stacionariais

ir nešiojamaisiais kompiuteriais nesiskiria, bet skiriasi tarp vyresnių vaikų grupių – 2018 m. daugiau vyresnių vaikų naudojami kompiuteriu.

Rezultatai patvirtina, kad 2018 m. vaikai ne tik dažniau naudojami internetu jungdamiesi per įvairesnius įrenginius, bet ir didesnis procentas vaikų naudojami įvairesniais socialiniais tinklais. Vertinant tik

2 lentelė. Jaunesnių ir vyresnių vaikų naudojimosi internetu įrenginių palyginimas

Naudojimas	Jaunesni vaikai (9–12 m.)				Vyresni vaikai (13–17 m.)			
	2018 TAIP / NE %	2010 TAIP / NE %	χ^2	p	2018 TAIP / NE %	2010 TAIP / NE %	χ^2	p
Mobiliuoju / išmaniuoju telefonu	93,5/ 6,5	30,5/ 69,5	397,65	< 0,001	98,9/ 1,1	51,9/ 48,1	318,04	< 0,001
Stacionariu / nešiojamuoju kompiuteriu	90,8/ 9,2	87,8/ 12,2	1,95	0,134	97,8/ 2,2	91,1/ 8,9	21,40	< 0,001
Planšete	48,4/ 51,6	3,6/ 96,4	250,09	< 0,001	52,3/ 47,7	12,3/ 87,7	180,84	< 0,001
Kitais įrenginiais	46,7/ 53,3	30,0/ 70,0	27,05	< 0,001	58,1/ 41,9	31,6/ 68,4	70,54	< 0,001

Pastaba. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

„Facebooko“ profilio turėtojus, 2018 m., palyginti su 2010 m., daug daugiau tiek jaunesnių (Taip / Ne = 34,3 %/65,7 %, Taip / Ne = 55,7 %/44,3 %, $\chi^2 = 43,60$, $p < 0,001$, atitinkamai 2010 ir 2018 m.), tiek vyresnių (Taip / Ne = 14,5 %/85,5 %, Taip / Ne = 95,6 %/4,4 %, $\chi^2 = 692,35$, $p < 0,001$, atitinkamai 2010 ir 2018 m.) vaikų turi savo „Facebooko“ profilį.

Vaikai tyrimo metu buvo klausiami, kaip dažnai jie naudojami internetu atlikdami tam tikras veiklas. 3-ioje lentelėje pateikti rezultatai rodo, kad visas veiklas internete vaikai atlieka dažniau: tiek jaunesni, tiek vyresni vaikai 2018 m. dažniau naudojami internetu atlikdami mokyklinės užduotis, skaitydami naujienas, žaisdami žaidimus, peržiūrėdami vaizdo įrašus.

2018 m. daugiau nei 2010 m. vyresnių vaikų matė arba patyrė internete ką nors,

kas jiems sukėlė nerimą ar juos sutrikdė (Taip / Ne = 19,6 %/80,4 %, Taip / Ne = 27,3 %/72,7 %, $\chi^2 = 7,02$, $p = 0,008$, atitinkamai 2010 ir 2018 m.). Tarp jaunesnių vaikų tokio skirtumo aptikta nebuvo (Taip / Ne = 16 %/84 %, Taip / Ne = 17,8 %/82,2 %, $\chi^2 = 0,38$, $p = 0,537$, atitinkamai 2010 ir 2018 m.), tad galima manyti, kad vaikai grėsmes supranta panašiai.

Žinant, kad visuomenėje daug kalbama apie saugumą internete, buvo tikrinama, ar vaikai per pastaruosius metus internete atliko veiklas, kurios gali būti rizikingos ir vaikas dėl jų gali nukentėti. Duomenys palyginti su 2010 m. rezultatais. 4-oje lentelėje pateikti rezultatai rodo, kad tiek jaunesni, tiek vyresni vaikai 2010 m. buvo dažniau linkę draugų ieškoti internete ir apsimesti kitu asmeniu naudodamiesi internetu. Vyresni vaikai 2010 m. dažniau

3 lentelė. Jaunesnių ir vyresnių vaikų įvairių veiklų atlikimo dažnumo palyginimas

	Jaunesni vaikai (9–12 m.)				Vyresni vaikai (13–17 m.)			
	2018 NIEKADA/ RETAI/ DAŽNAI %	2010 NIEKADA/ RETAI/ DAŽNAI %	χ^2	p	2018 NIEKADA/ RETAI/ DAŽNAI %	2010 NIEKADA/ RETAI/ DAŽNAI %	χ^2	p
Mokyklinių užduočių atlikimas	33,0/ 32,6/ 34,4	25,9/ 64,6/ 9,5	78,02	< 0,001	8,0/ 34,3/ 57,5	13,4/ 64,2/ 22,4	129,88	< 0,001
Naujienų skaitymas	50,3/ 26,2/ 23,5	54,5/ 33,2/ 12,3	13,49	0,001	17,2/ 25,9/ 56,9	27,4/ 41,5/ 31,2	68,54	< 0,001
Internetiniai žaidimai	12,6/ 16,6/ 70,8	41,5/ 36,8/ 21,8	153,20	< 0,001	13,5/ 16,4/ 70,1	43,9/ 30,1/ 25,9	206,28	< 0,001
Vaizdo įrašų žiūrėjimas	5,7/ 20,9/ 73,5	22,2/ 61,1/ 16,7	205,12	< 0,001	2,2/ 8,2/ 89,6	9,5/ 57,1/ 33,4	345,91	< 0,001
Dalijimasis nuotraukomis	55,7/ 27,2/ 17,1	60,8/ 36,3/ 3,0	30,41	< 0,001	34,2/ 34,4/ 31,3	37,3/ 55,4/ 7,3	95,68	< 0,001

Pastaba. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

4 lentelė. Jaunesnių ir vyresnių vaikų rizikingų veiklų vidurkių palyginimas

	Jaunesni vaikai (9–12 m.)				Vyresni vaikai (13–17 m.)			
	2018 M (SD)	2010 M (SD)	t	p	2018 M (SD)	2010 M (SD)	t	p
Draugų ieškojimas	1,53 (0,74)	2,04 (1,29)	7,31	< 0,001	1,96 (0,90)	2,27 (1,22)	4,49	< 0,001
Asmeninės informacijos siuntimas	1,16 (0,54)	1,28 (0,78)	1,68	0,095	1,36 (0,61)	1,60 (0,97)	3,61	< 0,001
Nepažįstamųjų įtraukimas į kontaktus	1,88 (0,80)	1,70 (1,13)	-1,67	0,096	1,96 (0,80)	2,34 (1,26)	4,39	< 0,001
Apsimetinėjimas kitu	1,14 (0,51)	1,25 (0,72)	2,80	0,005	1,20 (0,52)	1,38 (0,91)	3,82	< 0,001
Savo nuotraukų siuntimas	1,37 (0,78)	1,18 (0,57)	-2,65	0,008	1,52 (0,72)	1,35 (0,80)	-2,68	0,007

Pastaba. M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

5 lentelė. Jaunesnių ir vyresnių vaikų galimų rizikų ir bendravimo su nepažįstamaisiais palyginimas

	Jaunesni vaikai (9–12 m.)				Vyresni vaikai (13–17 m.)			
	2018 TAIP / NE %	2010 TAIP / NE %	χ^2	p	2018 TAIP / NE %	2010 TAIP / NE %	χ^2	p
Užgauliojo internetu ar mobiliuoju telefonu	52,2/ 47,8	27,8/ 72,2	9,14	0,001	70,8/ 29,2	41,9/ 58,1	12,66	< 0,001
Bendravo internetu su žmogumi, kurio nebuvo sutikęs	17,9/ 82,1	33,5/ 66,5	27,90	< 0,001	49,0/ 51,0	65,9/ 34,1	27,94	< 0,001
Susitiko su žmogumi, su kuriuo susipažino internete	7,0/ 93,0	25,2/ 74,8	34,25	< 0,001	25,1/ 74,9	54,3/ 45,7	69,11	< 0,001
Žiūrėjo seksualinio turinio paveikslėlius, nuotraukas, įrašus	71,4/ 28,6	10,4/ 89,6	63,75	< 0,001	89,0/ 11,0	13,6/ 86,4	228,02	< 0,001
Gavo seksualinio turinio žinučių	2,7/ 97,3	6,9/ 93,1	5,81	0,009	12,6/ 87,4	23,7/ 76,3	18,67	< 0,001

Pastaba. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

siųsdavo savo asmeninę informaciją kitiems ir dažniau įtraukdavo nepažįstamus asmenis į savo kontaktų sąrašą. Tačiau 2018 m. visi vaikai dažniau dalijasi savo nuotraukomis internetu.

Nors rezultatai liudija, kad 2018 m. vaikai mažiau įtraukia nepažįstamus asmenis į savo kontaktų sąrašą, jie dažniau yra užgauliojami ar su jais bjauriai elgiamasi, palyginti su ankstesniais metais (5-a lentelė). Kadangi 2018 m. vaikai mažiau įtraukia į kontaktus nepažįstamus asmenis, galima daryti prielaidą, kad jie patiria savo pažįstamų asmenų užgauliojimus. 2018 m. vaikai (jaunesni ir vyresni) mažiau linkę bendrauti internetu su asmenimis, kurių nėra sutikę gyvai, ir rečiau susitinka su tais, su kuriais susipažino internetu.

5-oje lentelėje pateikti duomenys rodo, kad laikui bėgant tiek vyresni, tiek jaunesni vaikai turi daugiau galimybių matyti seksualinio turinio informaciją internete, prie jos laisviau prieiti, tačiau vaikai pastaraisiais metais, palyginti su 2010 m., mažiau gauna seksualinio turinio žinučių.

Vaikų klausėme, kaip jie elgiasi, kai internete jiems kas nors kelia nerimą ar

juos liūdina, pavyzdžiui, ar pakeičia savo slaptumo nustatymus, ar užblokuoja asmenį ir pan. Įdomu, kad negauta jokių statistiškai reikšmingų skirtumų, lyginant abiejų tyrimų vyresnių vaikų duomenis, o jaunesni vaikai 2010 m. dažniau užblokuodavo asmenį, kad jis negalėtų su jais susisiekti, arba pranešdavo apie problemas internetu pagalbos centrui, paspaudę tinkle pagalbos mygtuką, nei to paties amžiaus vaikai 2018 m.

Apklausdami vaikų tėvus nustatėme, kad tėvai 2018 m. daugiau naudojami internetu nei 2010 m. (Taip / Ne = 78,8/21,2 %, Taip / Ne = 97,7/2,3 %, $\chi^2 = 172,78$, $p < 0,001$, atitinkamai 2010 ir 2018 m.). 2018 m. tėvai taip pat geriau vertina savo įgūdžius naudotis internetu, palyginti su 2010 m. ($M = 2,89$, $SD = 0,68$, $M = 2,99$, $SD = 0,69$, $t = -3,12$, $p = 0,002$).

Tėvų klausėme, ar jie domisi, ką jų vaikas daro internete, ar padeda, kai šiam kyla sunkumų. 7-oje lentelėje pateikti rezultatai rodo, kad 2018 m. tėvai dažniau nei 2010 m. vaikams pataria, skatina juos veikti savarankiškai, bet taip pat labiau prižiūri vaikus, domisi jų veikla internete ir padeda šiems susidūrus su sunkumais ką nors rasti ar kai

6 lentelė. *Jaunesnių ir vyresnių vaikų elgesio internete palyginimas*

	Jaunesni vaikai (9–12 m.)				Vyresni vaikai (13–17 m.)			
	2018 TAIP / NE %	2010 TAIP / NE %	χ^2	p	2018 TAIP / NE %	2010 TAIP / NE %	χ^2	p
Pakeitė slaptumo nustatymus	6,6/ 93,4	9,1/ 90,9	0,16	0,687	12,3/ 87,7	26,3/ 73,7	1,68	0,195
Užblokavo asmenį	27,6/ 72,4	50,0/ 50,0	3,88	0,049	38,4/ 61,6	52,6/ 47,4	0,88	0,349
Pranešė apie problemą	1,3/ 98,7	13,6/ 86,4	6,62	0,010	5,1/ 94,9	5,3/ 94,7	0,01	0,972

Pastaba. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

7 lentelė. Tėvų pagalba vaikui naudojantis internetu ir veiklos stebėjimo palyginimas

	Tėvai			
	2018 TAIP / NE %	2010 TAIP / NE %	χ^2	p
Skatina tyrinėti savarankiškai	73,3/26,7	57,0/43,0	57,16	< 0,001
Pataria, kaip naudotis	81,7/18,3	51,2/48,8	203,97	< 0,001
Kalba apie vaiko veiklą	85,6/14,4	73,3/26,7	45,70	< 0,001
Stebi vaiko veiklą	74,5/25,5	20,9/79,1	573,54	< 0,001
Būna tame pačiame kambaryje, kai vaikas naudojasi internetu	54,5/42,8	59,0/41,0	24,49	< 0,001
Kartu ką nors veikia internete	61,0/39,0	36,8/63,2	115,94	< 0,001
Padedą, kai kas nors vaiką liūdina	60,8/39,2	32,0/68,0	147,20	< 0,001
Padedą, kai kyla sunkumų ką nors rasti	69,1/30,9	55,9/44,1	36,18	< 0,001
Paaškina apie informacijos tinkamumą	78,7/21,3	57,3/42,7	103,35	< 0,001

Pastaba. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

jiems kas nors sukelia nerimą internete. Tačiau 2018 m. tėvai, palyginti su 2010 m., rečiau būna su vaiku viename kambaryje, kai jis / ji naudojasi internetu.

Siekiant nustatyti, ar tėvai žino, ką patiria jų vaikai internete, tėvų buvo apie tai klausiama. 8-oje lentelėje pateikti rezultatai liudija, kad 2010 m. tėvai dažniau pažymėjo įvairią neigiamą vaiko patirtį internete nei 2018 m., nesiskyrė tik tėvų žinios apie vaiko užgauliojimą internetu.

Šiais laikais tėvai turi daugiau galimybių sužinoti, kaip užtikrinti saugų vaikų naudojimąsi internetu. Kelta prielaida, kad tėvai dažniau naudosis tėvų kontrolės ar kitais būdais, kurie leidžia matyti vaiko veiklas internete, paieškas ir pan. Tačiau duomenys liudija, kad naudojimasis tokiomis pagalbos priemonėmis tiek 2018, tiek 2010 m. tapatus. Tėvai tiek pat dažnai naudojami tėvų kontrolės būdais, kurie skirti blokuoti tam tikrą informaciją ar svetaines (Taip /

8 lentelė. Tėvų žinių apie vaiko patirtį internete palyginimas

	Tėvai			
	2018 TAIP / NE %	2010 TAIP / NE %	χ^2	p
Naudojosi vaiko informacija	2,4/97,6	5,3/94,7	10,00	0,002
Įrenginys užsikrėtė virusu	7,3/92,7	40,7/59,3	284,67	< 0,001
Prarado pinigų, buvo apgautas	0,9/99,1	2,2/97,8	4,17	0,026
Kažkas naudojosi vaiko slaptažodžiu	0,8/99,2	8,0/92,0	54,76	< 0,001
Vaiką kas nors užgauliojo	10,6/89,4	10,5/89,5	0,01	0,909
Vaikas gavo internetu seksualinio turinio žinučių	3,4/96,6	6,0/94,0	4,85	0,028

Pastaba. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Ne = 10,4 %/89,6 %, Taip / Ne = 11,2 %/88,8 %, $\chi^2 = 0,25$, $p = 0,621$, atitinkamai 2010 ir 2018 m.) ir būdais, kurie leidžia matyti lankomas svetaines, paieškas (Taip / Ne = 13,1 %/86,9 %, Taip / Ne = 13,0 %/87,0 %, $\chi^2 = 0,01$, $p = 0,919$, atitinkamai 2010 ir 2018 m.). 2018 m. tėvų klausta, ar jie norėtų gauti daugiau informacijos apie saugų vaikų naudojimąsi internetu. Šios informacijos nebuvo galima palyginti su 2010 m., nes toks klausimas tada nebuvo užduotas. 55,1 % visų dalyvavusių tėvų atsakė, kad norėtų gauti daugiau informacijos apie saugų naudojimąsi internetu, o 34,4 % tėvų atsakė neigiamai.

Rezultatų aptarimas

Padidėjus interneto prieinamumui, vaikų praleidžiamas naudojantis internetu laikas taip pat pailgėjo. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad 2018 m. jaunesni vaikai praleidžia beveik 4, o vyresni – beveik 5 val. internete tomis dienomis, kai eina į mokyklą, ir beveik valanda ilgiau tomis dienomis, kai į mokyklą neina. Kiekvieną dieną vaikai naudojami internetu vidutiniškai viena valanda ilgiau nei 2010 m. Šio tyrimo rezultatai yra didesni nei kitų Lietuvoje atliktų tyrimų: Olšauskė ir Valickienė (2016) nustatė, kad absoliuti dauguma Lietuvos vaikų kasdien lankosi internete ir vidutiniškai praleidžia jame 3 val., jungdamiesi kelis kartus per dieną. Kai kurie tyrėjai nurodo, kad vaikai net negali tiksliai pasakyti, kiek laiko per dieną jie praleidžia internete, kada yra, o kada nėra internete, nes šis tapo neatsiejama jų gyvenimo dalimi – dažnai ir nuolat tikrinami socialiniai tinklai, susirašinėjama su draugais, „sėdima“ „Facebooke“, „YouTube’ e“ ar „Instagrame“, žaidžiami žaidimai (Life online, 2017).

Interneto prieinamumas labiausiai padidėjo dėl techninės pažangos – naudojantis planšetėmis ir išmaniaisiais telefonais. Rezultatai rodo, kad, palyginti su 2010 m., vyresni vaikai du kartus, o jaunesni vaikai – tris kartus dažniau naudojami internetu per išmaniuosius telefonus. Pastarąjį dešimtmetį vis daugiau vaikų naudojami išmaniaisiais telefonais: 2010 m. tai darė 35 % vaikų (Livingstone et al., 2011 a), 2016 m. – 67 % (Olšauskė ir Valickienė, 2016), o šis tyrimas atskleidė, kad 2018 m. 99 % 13–17 m. vaikų ir 94 % 9–12 m. vaikų naudojami mobiliuosiu ar išmaniaisiais telefonais. Telefonas tapo populiariausiu įrenginiu, per kurį jungiamasi prie interneto, o 2010 m. internetas daugiausia buvo pasiekiamas per stacionarų ar nešiojamąjį kompiuterį. Patys vaikai nurodo, kad telefonas tapo esmine jų gyvenimo dalimi: paskutinis dalykas vakare ir pirmas tik atsibudus, net neišlipus iš lovos – naudojimas išmaniuoju telefonu (Life online, 2017). Šie duomenys sutampa ir su naujausio tyrimo, atlikto Jungtinėse Amerikos Valstijose, kai buvo apklausti 743 paaugliai nuo 13 iki 17 metų ir 1 058 paauglių tėvai, rezultatais, kad 95 % paauglių turi asmeninius išmaniuosius telefonus arba galimybę jais naudotis ir naudojami internetu faktiškai visą laiką (Anderson & Jiang, 2018).

Tiek jaunesni, tiek vyresni vaikai 2018 m., palyginti su 2010 m., dažniau naudojami internetu atlikdami mokyklines užduotis, internete skaito naujienas, žaidžia žaidimus, peržiūri vaizdo įrašus. Daugiausia pailgėjo veiklos, susijusios su vaizdo medžiaga, atlikimas: dalijimasis nuotraukomis, vaizdo įrašų žiūrėjimas ir internetinių žaidimų žaidimas. Vaizdo įrašų žiūrėjimas yra populiariausia veikla, kuria dažnai užsiima 90 %

vyresnių ir 74 % jaunesnių vaikų. Tik 2–6 % visų vaikų nežiūri vaizdo įrašų internete. Interneto prieinamumo galimybės išnaudojamos ir mokslo tikslais: tik 8 % vyresnių vaikų ir trečdalis jaunesnių vaikų nesinaudoja internetu atlikdami namų darbus. 2017 m. tyrimas patvirtina, kad vaikai pirmenybę teikia vaizdinei medžiagai, o ne tekstui, tad mokymuisi dažnai pasitelkiamas kanalas „YouTube“ (Life online, 2017).

Dalyvavimas socialiniuose tinkluose yra viena pagrindinių vaikų veiklų internete. Rezultatai rodo, kad 2018 m. didesnis procentas vaikų dažniau naudojami ir įvairesniais socialiniais tinklais. Populiariausias socialinis tinklas Lietuvoje tiek prieš dešimtmetį buvo (Ruškus ir kt., 2010; Pociūtė ir Krancaitė, 2012), tiek šiandien (Meilutė-Ribokė ir Pakalniškienė, 2018; Life online, 2017) tebėra „Facebookas“. Nors šiuose tyrimuose vaikų, kurie naudojami „Facebooku“, procentas skiriasi, mūsų tyrimas atskleidė, kad šiuo metu net 96 % vyresnių vaikų turi asmeninį profilį. Didesnį nerimą kelia rezultatas, kad daugiau nei pusė jaunesnių vaikų turi asmeninę „Facebooko“ paskyrą, nepaisydami tinklalapio amžiaus apribojimų – naudotis šiuo socialiniu tinklu leidžiama vaikams nuo 13 metų. Nėra aišku, kiek vaikų turi susikūrę profilius be tėvų žinios. „Facebookas“, suprasdamas mažamečiams keliamą riziką, sukūrė programėlę vaikams, kuria naudotis galima tik su tėvų leidimu ir kuri apsaugo nuo dalijimosi seksualiniais ar smurtiniais vaizdais bei kitų grėsmių. Tačiau ne visi socialiniai tinklai imasi atsakomybės apsaugoti vaikus nuo galimų grėsmių, o pasaulinės tendencijos rodo, kad „Facebooko“ populiarumas šiuo metu mažėja, užleisdamas vietą „Instagramui“, „Snapchat“, „YouTube’ui“ (Anderson & Jiang, 2018).

Paprastai visi sutinka, kad internete galima susidurti su pačiomis įvairiausiomis grėsmėmis. Patys vaikai išsako baimę dėl saugumo internete (Life online, 2017). Siekdami patikrinti, ar ir kaip keičiasi vaikų grėsmių patyrimas internete, palyginome 2010 ir 2018 m. duomenis, kurie yra skirtingi. 2018 m. tiek jaunesni, tiek vyresni vaikai yra atsargesni – jie rečiau bendravo internetu su žmogumi, su kuriuo nėra susitikę, ir rečiau susitikdavo su žmogumi, su kuriuo pirmiausia susipažino internete. Taip pat rečiau ieškojo draugų internete, rečiau apsimetinėjo kitu, o vyresni vaikai mažiau dalijosi asmenine informacija ir rečiau įtraukdavo nepažįstamuosius į savo kontaktus. Atrodo, kad mažėja poreikis internete bendrauti su nepažįstamaisiais, nes, galbūt, visi draugai ir klasiokai yra internete, neliko ribos tarp „kiemo draugai“ ir „internetu draugai“. Tačiau tai kelia ir riziką, nes, jei vaikas patiria patyčias realiame gyvenime, tai jos persikelia ir į virtualią erdvę (Gedutienė ir kt., 2012), ir atvirkščiai. Tai paaiškintų ir duomenis, kad 2018 m. daugiau vaikų, palyginti su 2010 m., patiria užgauliojimus internetu ar mobiliuoju telefonu. Taip pat pastaruoju metu vaikai dažniau dalijasi savo nuotraukomis internetu ir turi daugiau galimybių laisvai prieiti prie seksualinio turinio informacijos internete ir ja naudotis, o tai, mūsų manymu, labiausiai susiję su technologijų ir vaikų kompiuterinio raštingumo pažanga.

Kai kurie tyrėjai kelia prielaidą, kad vaikai įvertina grėsmių realumą tik susidūrę su jomis ir tik tada gali pradėti saugotis (Žibėnienė ir Brasienė, 2013). Svarbu, kiek vaikai suvokia ir įsisaugina galimas grėsmes, t. y. kiek reflektuoja tai, kaip jaučiasi, kiek turi žinių ir sugeba atpažinti

riziką, kokių turi nuostatų, pavyzdžiui, dėl patyčių. Gauti rezultatai patvirtintų šią prielaidą, nes 2018 m., palyginti su 2010 m., daugiau vyresnių, bet ne jaunesnių vaikų matė arba patyrė internete ką nors, kas jiems sukėlė nerimą ar juos sutrikdė. Kitų šalių duomenys rodo, kad daugiau nei pusė vaikų patiria neigiamus išgyvenimus naudodamiesi internetu (Life online, 2017). Ankstesni Lietuvoje atlikti tyrimai atskleidė, kad trečdalis paauglių nėra susimąstę apie naudojamą internetu kylančias grėsmes (Spinter, 2016). Manoma, kad grėsmės vaikui internete turėtų būti apibrėžtos teisės normomis, atsižvelgiant tiek į informacijos internete turinį, tiek į vaiko amžių (Bereikienė ir Vascova, 2011).

Vaikų paklausus, kaip jie elgiasi, kai internete jiems kas nors kelia nerimą ar juos liūdina, jaunesni vaikai 2010 m. dažniau atsakė, jog užblokuodavo asmenį, kad jis negalėtų susisiekti su vaiku, arba pranešdavo apie problemas internetu pagalbos centrui, paspaudę tinkle pagalbos mygtuką, nei to paties amžiaus vaikai 2018 m. Lyginant abu tyrimus, negauta jokių statistiškai reikšmingų vyresnių vaikų atsakymų skirtumų. Gali būti, kad vaikai, pastarąjį dešimtmetį užaugę naudodamiesi technologijomis, kitaip patiria grėsmes internetu nei jų bendraamžiai 2010 m. – internetas suvokiamas kaip savaime suprantamas dalykas, kurio saugumu turi pasirūpinti kiti (įrenginių gamintojai, internetinių paslaugų teikėjai, žaidimų kūrėjai), bet ne patys vaikai. Be to, jeigu, kaip minėta anksčiau, vaikai internete daugiau bendrauja su savo pažįstamais ir draugais, juos sunkiau „užblokuoti“ arba tai nepadės, nes vis tiek reikės susitikti kieme ar mokykloje, todėl būtinos kitokios elgesio strategijos. Vaikai taip pat gali būti išsiugdę

vidinį jausmą ką daryti, ko nedaryti internete, gali būti išmokę vengti galimų grėsmių ar turėti savo „elgesio kodeksą“ internete, siekdami jaustis sumanūs internete (angl. *net-smart*) (Life online, 2017).

Paklausus tėvų apie vaikų patirtį internete, išryškėjo, kad 2010 m. tėvai dažniau pastebėdavo įvairią vaiko neigiamą patirtį internete nei 2018 m., nesiskyrė tik tėvų žinios apie vaiko užgauliojimą internetu. Gali būti, kad vaikai yra išmokę patys tvarkytis su problemomis, kurių kyla naudojantis informacinėmis technologijomis, pavyzdžiui, kai kitas pasinaudoja vaiko slaptažodžiu, kai vaikas buvo internetu apgautas ar iš jo išviliota pinigų, arba įrenginys užsikrėtė virusu. Tai patvirtintų ir kitų tyrimų rezultatai, kai vaikai, susidūrę su grėsmėmis, labiau linkę nemalonią situaciją išgyventi patys nei kreiptis pagalbos (Žibėnienė ir Brasienė, 2013) arba kreiptis į draugus (Spinter, 2016), nes jų kompiuterinis raštingumas neretai būna didesnis už tėvų. Nors tėvai daugiau naudojami internetu dabar nei 2010 m., tyrimų duomenys rodo, kad Lietuvoje tarp suaugusių ir vaikų skaitmeninių įgūdžių yra didesnis atotrūkis nei palyginti su Estija ar Šiaurės šalimis (Life online, 2017). Kokybiniais tyrimais atskleista, kad vyresni paaugliai tėvus labiau mato kaip „pasyvius įgalintojus“, t. y. tuos, kurie užtikrina internetinę infrastruktūrą, jos funkcionalumą ir saugumą, bet nesikiša į jų gyvenimą internete (Life online, 2017).

Neatmestina prielaida, kad tėvai gali ir nežinoti, ką vaikai patiria internete, nes tyrimo rezultatai atskleidė, jog 2018 m. tėvai rečiau būna su vaiku viename kambaryje, kai jis / ji naudojami internetu, palyginti su 2010 m. Patys tėvai nurodo, kad dažniau kalba su vaiku apie veiklą internete, paaiš-

kina apie informacijos tinkamumą, pataria, kaip naudotis internetu, padeda, kai kyla sunkumų ką nors rasti arba kai vaiką kas nors liūdina, skatina savarankiškai tyrinėti ir stebi vaiko veiklą internete. Šie duomenys parodo, kad tėvai pasitiki savo žiniomis bei įgūdžiais ir, prireikus pagalbos, gali vaikui padėti. Kitų tyrimų duomenimis, du trečdaliai tėvų nurodo žinantys, kaip vaiką mokyti saugiai naudotis internetu, ir tai daro (Spinter, 2016). Vis dėlto, mūsų tyrime paklausus tėvų, ar jie norėtų gauti daugiau informacijos apie saugų naudojimąsi internetu, trečdalis atsakė neigiamai, daugiau nei pusė – teigiamai. Nebūtinai tie tėvai, kurie nenori gauti informacijos, viską žino, kaip apsaugoti vaikus, kai šie naudojami internetu. Greičiau atvirkščiai – tie tėvai, kurie yra motyvuoti gauti informaciją, yra susirūpinę vaikų saugumu ir nori jiems padėti apsisaugoti nuo galimų grėsmių.

Gretinant vaikų ir tėvų atsakymus apie vaikų patiriamų užgauliojimų internete kaitos tendencijas 2010 ir 2018 m., matyti įdomus neatitikimas: 2018 m. abiejų amžiaus grupių vaikai nurodo, kad patiria daugiau užgauliojimų, tačiau tėvai to nenurodo ir teigia, kad daugiau kalba su vaiku apie jo naudojimąsi internetu, padeda, kai kas nors vaiką liūdina. Galima buvo tikėtis, kad, tėvams daugiau kalbant su vaikais apie jų veiklas internete, vaikai jiems atskleis neigiamas patirtis, tačiau tyrimo rezultatai to nepatvirtino. Ši rezultatų nesutapimą galima būtų aiškinti dvejopai. Pirma, tėvai, manydami, kad įdeda daugiau pastangų pagelbėdami vaikams, besinaudojantiems

internetu, tiki savo pastangų efektyvumu, todėl, matyt, nepakankamai įvertina grėsmes ir galbūt neklausinėja vaikų apie tokią neigiamą patirtį kaip užgauliojimas. Antra, kai tėvai daugiau kalba su vaikais apie jų veiklas internete, galbūt nurodo, ko vaikai neturėtų daryti arba kaip neturėtų būti, ir kai vaikai internete patiria tai, ko neturėtų būti, to tėvams nenori atskleisti.

Kadangi tėvai nurodė, kad stebi vaiko veiklą internete, tačiau nebūna vienoje patalpoje, galime kelti prielaidą, kad tėvai stebi vaikų veiklą internete naudodamiesi įvairiais tėvų kontrolės būdais. Išmaniųjų įrenginių ir kompiuterinių programų kūrėjai rekomenduoja naudoti tėvų kontrolės būdus ne tik potencialiai žalingam turiniui blokuoti, bet ir vaikų aktyvumui internete stebėti, siekiant žinoti, kuo vaikai domisi, kokie yra jų interesai (Kaspersky Lab, 2018). Tačiau tyrimo rezultatai šios prielaidos nepatvirtino – tėvai ir 2010 m., ir 2018 m. tiek pat naudojo įvairius tėvų kontrolės būdus. Kitų tyrimų duomenys taip pat patvirtina, kad griežtesnių priemonių, tokių kaip nepageidaujamų svetainių filtravimas ar saugaus naudojimosi internetu taisyklių nustatymas, yra mažiau populiarus, palyginti su demokratiškesnėmis priemonėmis – kalbėjimąsi su vaiku apie neteisėtą ir žalingą turinį internete ar žvilgtelėjimą kartais, kur vaikas naršo (Olšauskė ir Valickienė, 2016). Patariama labiau domėtis, ką vaikai veikia internete, ir kalbėti su jais, nes interneto svetainių ar žaidimų blokavimas nebūtinai duoda norimą rezultatą, o draudžiamus dalykus vaikai gali pasiekti tada, kai tėvai nemato.

LITERATŪRA

- Anderson, M., & Jiang, J. (2018). Teens, social media & technology. Pew Research Center. Paimta iš <http://www.pewinternet.org/2018/05/31/teens-social-media-technology-2018/>
- Berekienė, D. ir Vašcova, Ž. (2011). Interneto keliamos grėsmės ir vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, bendravimą ir susirašinėjimo internetinėje erdvėje slaptumą. *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka*, 5, 43–55.
- Cable: Worldwide broadband speed league. (2018). Paimta iš <https://www.cable.co.uk/broadband/speed/worldwide-speed-league/>
- DESI, Digital Economy and Society Index. (2018). 2018 m. skaitmeninės ekonomikos ir visuomenės indeksas (DESI). Šalies ataskaita. Lietuva. Europos Komisija. Paimta iš https://ec.europa.eu/lithuania/DESI_Lt
- Europos strategija dėl vaikams geresnio interneto. (2012) Europos Komisijos dokumentas Nr. 52012DC0196. Paimta iš <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/european-strategy-deliver-better-internet-our-children>
- Gedutienė, R., Šimulionienė, R., Čepienė, R. ir Rugevičius, M. (2012). Patyčios elektroninėje erdvėje: jaunesniojo amžiaus paauglių patirtis. *Tiltai*, 58 (1), 133–148.
- Haddon, L., & Livingstone, S. (2012). EU Kids Online: National perspectives. *EU Kids Online*, London, UK. Paimta iš <http://eprints.lse.ac.uk/46878/>
- Hazanchuk, A. (2017). Best and worst countries for Wi-Fi access. Paimta iš <https://www.ooma.com/blog/best-worst-wifi-countries/>
- Helsper, E. J., Kalmus, V., Hasebrink, U., Sagvari, B., & de Haan, J. (2013) Country classification: Opportunities, risks, harm and parental mediation. *EU Kids Online*, London, UK. Paimta iš <http://eprints.lse.ac.uk/52023/>
- Jokubaitė, R. (2014). Paauglių rizikingo elgesio internete veiksniai. *Tiltai*, 1, 1–12.
- Kaspersky Lab: Kaspersky Lab's latest Parental Control report reveals children's online activities this summer. (2018). Paimta iš https://www.kaspersky.com/about/press-releases/2018_parental-control-summer
- Life online – through children's eyes. Findings from the Children's Advisory Panel (2017). Paimta iš <https://www.teliacompany.com/globalassets/telia-company/documents/about-telia-company/life-online---through-childrens-eyes-cap-report-2017.pdf>
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., & Ólafsson, K. (2011a). Risks and safety on the internet: The perspective of European children: Full findings and policy implications from the EU Kids Online survey of 9–16 year olds and their parents in 25 countries. *EU Kids Online*, London, UK. Paimta iš <http://eprints.lse.ac.uk/33731/>
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., & Ólafsson, K. (2011b). Technical report and user guide: The 2010 EU kids online survey. *EU Kids Online*, London, UK. Paimta iš <http://eprints.lse.ac.uk/45270/>
- Mažionienė, M., Povilaitis, R. ir Suchodolska, I. (2012). *Elektroninės patyčios ir jų prevencija*. Vilnius: Vilniaus m. savivaldybės visuomenės sveikatos biuras.
- Meilutė-Ribokė, M. ir Pakalniškienė, V. (2018). Implicitinis ir explicitinis požiūris į naudojimąsi „Facebooku“. *Psichologija*, 57, 23–33.
- Olšauskė, D. ir Valickienė, R. (2016). *Vaikų saugumas internete, 500 Lietuvos tėvų, turinčių 7–16 metų amžiaus vaikų, tyrimo ataskaita*. Vilnius: SIC.
- Paluckaitė, U. ir Žardeckaitė-Matulaitienė, K. (2015). Rizikingas elgesys internete: jo formos ir pasekmės tarpasmeniniams santykiams bei asmens privatumui. *Visuomenės sveikata*, 3 (70), 29–38.
- Pociūtė, B. ir Krancaitė, E. (2012). Paauglių aktyvumas vs. pasyvumas interneto socialiniame tinkle „Facebook“ ir sąsajos su jaučiamu vienišumu bei asmenybės bruožais. *Psichologija*, 46, 60–79.
- Ruškus, J., Žvirdauskas, D., Kačenauskaitė, V. ir Žvirdauskienė, R. (2009). *Paauglių elgsena elektroninėje erdvėje. Tyrimo ataskaita*. Vilnius: LR ŠMM.
- Ruškus, J., Žvirdauskas, D. ir Kačenauskaitė, V., (2010). Interneto vartojimo grėsmių suvokimas ir patirtis: moksleivių viktimizacijos prielaidos. *Socialinis darbas*, 9 (2), 70–77.
- Statistikos portalas (2018). Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Susisiekimo ministerijos. Paimta iš <http://statistika.ipvk.lt/temos#>
- Spinter tyrimai: kiekybinis internetu besinaudojančių tėvų ir paauglių nuomonės tyrimas (2016). Vilnius. Paimta iš https://www.draugiskasinternetas.lt/repository/dokumentai/Ataskaita%20-%20SITC_bendras_201606.pdf
- Žibėnienė, G. ir Brasiėnė, D. (2013). Naudojimas internetu, internetiniais socialiniais tinklais ir galimai patiriamos grėsmės: mokinių nuomonė. *Socialinės technologijos*, 3 (1), 53–67.

LITHUANIAN CHILDREN ON THE INTERNET: A COMPARISON OF THE USE OF INTERNET IN 2010 AND 2018

Neringa Grigutytė, Vilmantė Pakalniškienė, Saulė Raižienė, Robertas Povilaitis

S u m m a r y

The accessibility of the internet and the availability of online services in Lithuania are steadily increasing; the demand for some services is almost twice the EU average and is growing every year. In the context of Europe, Lithuania is among the countries with high internet use, which increases the risk and threat to children through the internet. In a study conducted by the EU Kids Online II in 2010, it was found that Lithuanian children lack the skills of safe use of internet, while parents lack the knowledge and ability to ensure the safe use of internet by their children. The purpose of this article is to identify how children's threats and the involvement of parents in ensuring the safe use of internet by their children are changing as the access to information technology and the internet grows. During a survey conducted in 2018, 1 012 children aged 9 to 17 years and one of each of their parents were interviewed. These data were compared to the data from 2010 survey, when 1 004 online users aged 9 to 16 years and one of each of their parents were interviewed. The results revealed that in 2018, children and their parents spend more time on the internet. Children spend 4–5 hours on

the internet every day and it is approximately one hour longer than in 2010. Children use a variety of devices to connect to the internet and use the internet to perform various activities, especially the sharing of pictures, watching videos and playing games on the internet, and more often use social networks sites. The most popular social network is Facebook. In the current year, children are less likely to share their personal information, communicate less with strangers, but children experience more abusive behavior from others online and have more access to sexual content in 2018 than in previous years. Parents report less negative experience and technical threats, such as the use of a child's personal information or device infection with a virus, regarding their children spending their time on the internet. The data suggests that parents nowadays seldom are in the same room with the child while he/she is on the internet, but parents talk with children on safety issues, encourage them and are interested in their activities on the internet more often than in previous years.

Keywords: internet, threats, media literacy, children, parents.

Iteikta 2018-09-04